

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Від волі до особистості. – К.: Україна-Віта, 1995. – 202 с.
2. Додонов Б.И. Направленность, характер и типичные переживания человека // Вопр.психол. – 1970. – № 1. – С.28 – 38.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – С.-Пб.: Питер, 2000.–512 с.
4. Крутецкий В.А. Психологические проблемы формирования педагогической направленности и педагогических способностей. – М., 1982. – 267с.
5. Психологія особистості: словник-довідник /За ред. Горностая П.П. – К., 2001
6. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. – М.: Высшая школа, 1981. – 174 с.
7. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. – К., 1983. – 357 с.

Логвиновская Т. А.

КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ СОЦИАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье рассматривается когнитивный компонент воспитываемой социальной направленности студенческой молодежи как результат педагогического исследования.

Ключевые слова: социальная направленность, студенческая молодежь, когнитивный компонент, знания о социальной действительности.

Logvinovskaya T. A.

THE COGNITIVE ASPECT OF SOCIAL DIRECTIVITY OF THE STUDENTS' YOUTH

The cognitive component of the educational social directivity of the students' youth as a result of pedagogical research is shown in this article.

Key words: social directivity, students' youth, cognitive component, knowledge of social existence.

УДК 37.013.42

Султанова Н.В.

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті визначено критерії та рівні сформованості етичної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Представлено результати діагностики стану сформованості даного утворення.

Ключові слова: етична компетентність, зміст етичної освіти, соціальний педагог, експериментально-дослідницька робота.

Сьогодні в системі вищої освіти актуальними стають завдання пошуку ефективних форм, методів та засобів поєднання підготовки висококваліфікованого спеціаліста та етично вихованої особистості. Тому організація роботи в системі вищої освіти, має бути зорієнтована не тільки на здобуття та вдосконалення професійних якостей, але й на формування етичної компетентності, як квінтесенції загальнолюдської та професійної культури.

З огляду на зростання значущості ефективного й результативного здійснення виховної роботи в умовах вищого освітнього закладу, з'являється необхідність вирішення проблеми розвитку етичної компетентності майбутнього соціального педагога, формування в нього готовності до етично адекватного поведіння в ситуаціях морального вибору. Незважаючи на високий ступінь розробки проблем морального виховання майбутніх соціальних педагогів, відкритим й актуальним залишається питання формування у них етичної компетентності. Тільки за умови системного підходу до формування етичної компетентності фахівця в рішенні професійних завдань можливе конструктивне вирішення питання щодо діагностики певних якостей даного утворення та

визначення педагогічних умов підвищення ефективності формування етичної компетентності в період навчання у вузі. Звідси мета статті – аналіз результатів дослідницької роботи з діагностування рівнів сформованості етичної компетентності студентів соціально-педагогічних спеціальностей.

Зауважимо, що останнім часом помітно активізувалися дослідження компетентності фахівця як сукупності якостей, що визначають ефективність професійної діяльності. До кола наукових інтересів увійшли такі аспекти компетентності: педагогічна (В.П. Бездухов, Л.П. Большакова, Т.В. Добудько), психологічна (М.І. Лук'янова, Н.В. Яковлева), соціально-перцептивна (Н.М. Єршова), загальнокультурна (І.О. Котлярова), комунікативна (В.П. Кузовлев), життєва (І.Г. Єрмаков, Л.В. Сохань), професійна (А.Ф. Адольф, Ю.В. Варданян) та ін. Проблема етичної компетентності знайшла досить повне відображення в педагогічному дослідженні Л.Л. Хоружи.

Слід зазначити, що етична компетентність як базова складова професійності педагога віддзеркалює його духовність, моральність, внутрішню культуру, здатність приймати адекватні моральні рішення та діяти відповідно до норм педагогічної етики. Саме це дозволяє педагогу визначити ставлення до своїх професійних обов'язків і, передусім, до людей, з якими він контактує у процесі діяльності [8].

На сучасному етапі розвитку суспільства особливого значення набуває формування етичної компетентності у соціальних педагогів, діяльність яких пов'язана з фаховою поліфункціональністю, багатопредметністю, розгалуженістю емоційно-комунікативної сфери взаємодії зі суб'єктами професійної діяльності, високим ступенем референтності у стосунках з ними, моральною насиченістю змісту освіти тощо.

Формування будь-якої компетентності відбувається засобами змісту освіти [9]. Розвиток етичної компетентності майбутнього соціального педагога забезпечується вивченням курсів, орієнтованих на формування системи знань, цінностей, що мають для фахівців цієї сфери особисту й професійну значущість, системи вмінь і навичок, способів та педагогічних технологій, які забезпечують формування готовності майбутнього фахівця до етично адекватного поведіння в конфліктних ситуаціях. Пріоритетність певних дисциплін у формуванні етичної компетентності визначається, виходячи з наступних основ: аналізу змісту дисципліни в контексті професійної грамотності майбутнього фахівця; особливостей організації освітнього процесу в рамках конкретної дисципліни; визначення ступеня виразності особистісно орієнтованого характеру відносин між суб'єктами освітнього процесу.

Етична компетентність за специфікою реалізації належить до так званих надпредметних компетентностей. Вона має інтегрований характер і поєднує в собі певний комплекс знань, умінь і ставлень, які набуваються майбутніми педагогами протягом засвоєння всього змісту професійної освіти [8].

У процесі розвитку етичної компетентності майбутнього соціального педагога здійснюється формування професійної спрямованості його мислення, що відображає поряд з його професійними переконаннями, особистісні якості та етичні установки. Наприклад, для формування етичного компонента професійної діяльності для студента найбільш значима, на наш погляд, реалізація освітнього потенціалу таких курсів, як “Педагогічна етика”, “Деонтологія”, курсів культурологічного змісту та дисциплін, які хоч й інтегративно, але теж вносять свій вклад у формування даної якості.

Спостереження доводять, що у випускників соціально-педагогічних спеціальностей знання про етичну сторону професійної діяльності часто залишаються не реалізованими. Більш того різні суб'єкти етичної освіти одержують лише фрагментарні, мозаїчні знання про таку важливу сторону їхньої професійної діяльності, як етична компетентність. Це спонукає до здійснення науково обґрунтованої експертизи якості результату освітнього процесу, контролю, корекції цілей і змісту педагогічної діяльності щодо формування та розвитку етичної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

З огляду на вищезазначене, нами була проведена дослідна робота з діагностування стану сформованості етичної компетентності, яка передбачала його визначення відповідно до таких критеріїв: особистісний, когнітивний, технологічний та мотиваційний.

За особистісним критерієм сформованості етичної компетентності визначалася сукупність таких показників: сформованість гуманістичних морально-етичних принципів соціально-педагогічної діяльності; наявність етично спрямованої діалогічної, суб'єкт-суб'єктивної взаємодії, контактність; здатність до рефлексії власної діяльності; високий рівень морально-етичної культури; сформованість особистісних ціннісних, професійно значущих орієнтацій; задоволеність педагогічною працею, розуміння й оцінка цілей і завдань педагогічної діяльності.

Стан сформованості етичної компетентності за когнітивним критерієм визначали: наявність фахових знань та усвідомлення їх значущості; знання деонтологічних основ соціально-педагогічної професії; обізнаність щодо розвитку етичної компетентності; володіння інформацією стосовно етичних знань, норм, принципів, професійних якостей; знання методів та прийомів діалогічного, суб'єкт-суб'єктивного спілкування.

За технологічним критерієм відстежували вміння ефективно застосовувати етичні знання в процесі вирішення навчально-професійних завдань; здатність до культурного міжособистісного спілкування, взаємодії з різними суб'єктами соціально-професійної діяльності згідно морально-етичних норм; рефлексія власних дій; уміння моделювати професійні ситуації, які потребують вияву морально-етичних якостей та вирішувати поставлені у них завдання; дотримання педагогічного такту у конфліктних ситуаціях; наявність внутрішнього переконання діяти відповідно норм педагогічної етики.

Мотиваційний критерій передбачав сформованість значущих професійних мотивів, що спонукають до формування етичної компетентності; наявність інтересу до оволодіння знаннями та вміннями щодо майбутньої професійної діяльності; зацікавленість у позитивних результатах своєї праці.

У ході дослідження було також визначено рівні сформованості етичної компетентності студентів: високий, середній та низький.

До групи з високим рівнем сформованості етичної компетентності відносили студентів, які здатні ефективно застосовувати етичні знання, вміння та навички для вирішення навчально-професійних завдань, вміють приймати адекватні моральні рішення відповідно до норм педагогічної етики, використовують прийоми та способи етичної взаємодії з різними суб'єктами професійної діяльності. Студенти з високим рівнем сформованості етичної компетентності мають діалогічну комунікативну спрямованість, здатні до культурного міжособистісного спілкування, вирішення соціально-педагогічних ситуацій, які потребують вияву морально-етичних якостей.

Середнім рівнем сформованості етичної компетентності характеризуються студенти, які усвідомлюють норми педагогічної етики, мають знання про гуманістичні моральні принципи професійної діяльності, здатні до рефлексії власної діяльності з розвитку етичної компетентності, але не стабільні у прояві морально-етичних якостей; у вирішенні моральних колізій педагогічної діяльності проявляють себе залежно від ситуації. Такий рівень можна характеризувати як пристосувальний, при якому морально-етичні норми часто дотримуються студентами під впливом зовнішнього оточення.

Низький рівень сформованості етичної компетентності спостерігався у тих студентів, у яких була відсутня мотивація до формування професійно значущих якостей та теоретична база з етичної грамотності. Вони не розуміли сутність морально-етичної діяльності, не вміли застосовувати та не усвідомлювали прийоми та способи вирішення конфліктних ситуацій у професійній діяльності. У цих студентів була відсутня діалогічна комунікативна спрямованість, а морально-етичні цінності не стали особистими принципами та внутрішніми переконаннями.

З метою діагностики рівнів сформованості етичної компетентності було проведено анкетування студентів, спостереження за ними, експертну оцінку та тренінги, де майбутні

фахівці моделювали соціально-педагогічні ситуації, які потребують вияву морально-етичних якостей при вирішенні поставлених у них проблем. Дослідження проводилося зі студентами соціально-педагогічних спеціальностей кількох вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації та соціальними педагогами. Під час дослідної роботи студентам було, зокрема, запропоновано заповнити три анкети. Отримані відповіді допомогли з'ясувати рівень сформованості у студентів етичної компетентності, виявити стан їхньої етичної грамотності та визначити морально-етичні якості майбутнього соціального педагога, що мають пріоритетне значення в його професійній діяльності.

Крім того результати дослідження надали можливість ранжувати морально-етичні якості соціального педагога за рівнем їх значущості в системі особистісних цінностей студентів.

Для виявлення найбільш значущих якостей у професійної діяльності соціального педагога студентам було запропоновано проаналізувати та ранжувати двадцять із них: інтелектуальність, здатність до педагогічної рефлексії, наявність потреби діяти відповідно до норм педагогічної етики, володіння навичками самоконтролю, справедливість, небайдужість у ставленні до інших, гідність і честь, милосердя, високий рівень морально-етичної культури та інші.

Виходячи з якісного та кількісного аналізу відповідей студентів можна зробити висновки, що найбільш пріоритетними та необхідними у професійній діяльності соціального педагога є такі: тактовність, конфіденційність, гідність і честь, емпатійність, добросовісність (їх виділили близько 80 % респондентів). Водночас студенти, на жаль, дещо принизили значущість цілої низки якостей, які, без сумніву, є базовими компонентами в структурі етичної компетентності соціального педагога (наявність потреби діяти відповідно до норм педагогічної етики, високий рівень морально-етичної культури, моральна відповідальність тощо). Лише п'ята частина респондентів віддали перевагу (1–3 місце) зазначеним якостям.

Випускника-педагога відрізняє не тільки здатність до адекватного вибору педагогічної технології, але й готовність до етичної рефлексії, тобто здатність до об'єктивного оцінювання своєї професійної діяльності, вміння керувати емоційним станом [1]. Проте за результатами дослідження зазначена якість майже у 90 % студентів отримала лише 7 рангове місце серед 10 найбільш значущих.

Соціальні педагоги називали якості, які, на їхню думку, повинні бути притаманними представникам даної професії: достатній рівень професійних знань і вмінь; відповідальність; високий рівень морально-етичної культури; ретельність і добросовісність; зацікавленість у результатах своєї праці; упевненість у собі, своїх знаннях і діях; моральна відповідальність; терпимість; тактовність; взаємоповага; володіння навичками самоконтролю, уміння передавати свій практичний досвід; прагнення до самовдосконалення; небайдужість у ставленні до інших і здатність співпереживати; наявність потреби у спілкуванні з дітьми; творча активність; збереження конфіденційності. Із наведеного переліку цінностей очевидно, що більшість із них мають досить виразний етичний характер професійної діяльності чи передбачають наявність певного морально-етичного підґрунтя. Це переконливо засвідчує, що соціальні педагоги усвідомлюють важливість наявності у них морально-етичних якостей для роботи у сфері соціального виховання дітей та молоді.

З метою дослідження етичної грамотності, студентам було запропоновано, наприклад, оцінити за певними показниками рівень своєї етичної грамотності. Серед них: знання концептуальних етичних ідей на етапах історичного розвитку філософської думки; знання та вміння застосовувати методи та прийоми діалогічного, суб'єкт-суб'єктивного спілкування; знання деонтологічних основ соціально-педагогічної професії; знання основних теоретичних концепцій та напрямів етико-педагогічної діяльності; обізнаність з розвитку етичної компетентності як з точки зору наукового знання, так і з точки зору життєвого досвіду; наявність та вміння оперувати "етичним" словниковим запасом; володіння інформацією стосовно етичних знань, норм, принципів, професійних якостей та ін.

Отримані результати показали, що майже третина студентів відчуває певні труднощі при особистому оцінюванні етичної грамотності, оскільки навіть не розуміють їх значення. Це свідчить про достатньо низький рівень етичної грамотності. Половина респондентів оцінили свої знання та вміння щодо основних методів етичної взаємодії, знання теоретичних концепцій та напрямів етико-педагогічної діяльності тощо на 2–3 бали (за п'ятибальною шкалою).

Як уже зазначалося, для діагностики рівнів сформованості етичної компетентності було також використано метод експертних оцінок. Тобто оцінювання респондентів здійснювалося компетентними особами, а саме: викладачами спеціальностей “Соціальна робота”, “Деонтологія”, інтегративного курсу “Етика соціально-педагогічної діяльності” та ін. При співставленні отриманих результатів виявлено, що розбіжність складала 4–6 %, що є характерним і не відіграє значної ролі в інтерпретації результатів.

Методом експертних оцінок та методом самооцінювання студентів було визначено стан сформованості їх етичної компетентності. Діагностика цієї професійної характеристики здійснювалася за такими показниками: сформованість гуманістичних моральних принципів, усвідомлення норм педагогічної етики; вміння приймати адекватні моральні рішення, діяти відповідно до норм педагогічної етики; здатність до культурного міжособистісного спілкування, взаємодії згідно морально-етичних норм, взаєморозуміння; вміння проявляти співчуття, співпереживання, вміння етично надавати підтримку та допомогу; вміння моделювати соціально-педагогічні ситуації, які потребують вияву морально-етичних якостей та вирішувати поставлені у них проблеми та ін.

Респондентам пропонувалося оцінити наявність у них вищезазначених показників за п'ятибальною шкалою. На жаль, отримані результати були не втішними, оскільки лише у десятої частини студентів етична компетентність сформована на високому рівні, а у більш, ніж 50 % – на низькому. Більш того, показники, за якими ми визначили рівень сформованості у студентів етичної компетентності, в більшій мірі були відомі і зрозумілі тільки соціальним педагогам.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що етичному компоненту у процесі здобуття освіти студентами соціально-педагогічних спеціальностей приділяється недостатня увага, а питання педагогічних умов, технологій формування у майбутніх фахівців етичної компетентності, розвитку у них професійної етичної свідомості потребують подальшої розробки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Гусейнов А.А., Апресян Р.Г. Этика: Учебник. – М., 2000. – 470 с.
3. Етика: Навч. посібник / Т.Г.Аболіна, В.В.Єфименко, О.М.Лінчук та ін. – К.: Либідь, 1992. – 328 с.
4. Капська А.Й., Безпалько О.В., Вайнола Р.Х. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи. – К., 2002.
5. Лозовой В.А. Нравственная культура личности: содержание и пути формирования. Учебное пособие. – Харьков, 2001.
6. Медведева Г.П. Этика социальной работы. – М., 1999.
7. Холостова Е.И. Профессиональный и духовно-нравственный портрет социального работника. – М., 1993.
8. Хоружа Л.Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: 13.00.04. – К., 2004. – 412 с.

Султанова Н.В.

*ДИАГНОСТИКА СФОРМИРОВАННОСТИ ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ*

В статье определены критерии и уровни сформированности этической компетентности будущих социальных педагогов. Представлены результаты диагностики состояния сформированности данного качества.

Ключевые слова: этическая компетентность, содержание этического образования, социальный педагог, экспериментально-исследовательская работа.

Sultanova N.V.

*DIAGNOSTICS OF DEVELOPMENT OF ETHICAL COMPETENCE
OF THE FUTURE SOCIAL TEACHERS*

In article defines criteria and levels of development of ethical competence of the future social teachers. Results for the purpose of condition diagnostics сформированности the given quality are presented.

Key words: ethical competence, the maintenance of ethical formation, the social teacher, experimentally-research work.